

MOLNOS ANGÉLA

Gyógyítsunk magyarul!

A lélektani szaknyelv magyarítása

Bevezetőül megemlítenék annyit magamról, ami e tárgykörhöz tartozik. Budapesten születtem, fél évszázadon át külföldön dolgoztam, jártam a világot, kutattam, tanítottam, írtam. Mondhatnám azt is, hogy életem java a nyelvek tanulásának története. Megtanultam elválasztani egymástól a magyart, latint, franciát, olaszt, spanyolt, angolt, németet. Több mint fél évszázad után, 1996-ban tértem haza. Azóta Debrecenben élek, és a lélektani szaknyelv magyarításával foglalkozom.

Lélektant és nyelvészetet tanultam olasz és nyugat-német egyetemeken, Londonban mint lélekgyógyász tevékenykedtem, de nem vagyok orvos. Több szakkönyvem és számos cikkem jelent meg németül, angolul és magyarul.

A „LÉLEKTANI SZAKFORDÍTÓ” SZERKESZTÉSE

Egyik könyvem címe *Lélektani szakfordító*. Ez egy angol–magyar szakszójegyzék, és bizonyíték arra, hogy e szakmában lehet mindent magyarul mondani, ha akarjuk. Második, bővített kiadása körülbelül 1800 angol címszót és 9000 magyar fordítási lehetőséget kínál. Minden angol fogalom fordításaként kizárólag magyar szavakat ajánl és nem az angol vagy latin szónak torzított sarjadékát. Így *abuse* nem ~~abúzus~~, hanem visszaélés, bántalmazás, durva, kegyetlen bánásmód; *condition* nem ~~kondíció~~, hanem állapot, helyzet, feltétel; *identity* nem ~~identitás~~, hanem önazonosság, azonosságtudat; *valid* magyarul nem ~~valíd~~, hanem érvényes, igaz, való, bizonyítható, igazolható, indokolt, megalapozott.

Szerkesztésében főleg a következő öt irányelv vezérelt.

(1) Kiindulópont, vagyis első irányelvem az, hogy létezik tiszta magyar szókincs abban az értelemben, hogy több mint 90%-a ősi szógyökeinkből ered. Annak eldöntéséhez, hogy melyik szó a magyar gyökrendszer szerves része és melyik nem, a Czuczor–Fogarasi-nagyszótárt (1862–1874) használom.

(2) Második irányelvem az, hogy ha akarjuk, mindent lefordíthatunk magyarra. Ha valamit nem tudunk lefordítani, annak oka nem a magyar nyelv tévesen feltételezett hiányaiban keresendő.

Ehelyett, módszeresen meg kell vizsgálnunk minden más lehetséges okot. Ezek közül különösen négyet kell szem előtt tartanunk.

a) Lehet maga az angol fogalom zavaros, tehát nem értjük. Amit pedig nem értünk, azt eleve nem szabad lefordítani. Ilyen zavaros kifejezés a *mental hygiene*. Angolul is világosabb lenne, ha *psychic health care*-nek neveznék.

b) Lefordíthatatlannak tűnhet egy szó, mert még nem gondolkodtunk eleget rajta. Így hetekbe telt, mire rájöttem,

hogy az angol *holism, holistic medicine* nevű elméletet ősidők óta fedi az a magyar fogalom, hogy *egészség*. Azért nehéz észrevenni e magyar fordítást, mert egyrészt túl kézenfekvő, másrészt a „holizmus” úgy mutatkozik be nálunk, mint valami korszakalkotó és izgalmas újdonság, amit külföldön fedeztek föl.

c) Néha azért nem ismerjük a kifejezés magyar megfelelőjét, mert már eltűnt a szaknyelvből és a mindennapi nyelvhasználatunkból is. Például elfelejtjük, hogy Ferenczi Sándor pályafutása elején még tébolynak nevezte a *paranoiát*.

d) Máskor azért nem tudunk egy szót lefordítani, mert egyetlen megfelelőt keresünk, olyat, amely az angol kifejezés minden értelmét és árnyalatát fedi és semmi más jelentése nincs. Ilyen fordítási lehetőség egyik nyelvről a másikra egyszerűen nem létezik.

(3) Harmadik irányelvem a magyar szókínálatok forrásaira vonatkozik.

a) feleleveníthetjük a divatból kiment vagy már elfelejtett szakszavakat;

b) szakszavakká avathatunk egyes köznapi szavakat. Ezt tette S. Freud is: *Ich, Über-Ich, Es*. Sajnos angol fordítói ezeket holt latin szavakkal cserélték föl: *Ego, superego, id*;

c) végül alkothatunk új szavakat is, csak követnünk kell a magyar nyelv szabályait.

(4) Negyedik irányelvem úgy szól, hogy azon kevés esetben, amelyben még nem találtam kielégítő magyar fordítást, meghatározom, körülírom a fogalmat. Sokszor a meghatározás szövegében megjelenik egy-egy szó vagy kifejezés, amely alkalmasnak tűnik, és szinte kínálkozik arra, hogy szakszóvá avassuk.

(5) Ötödik irányelvem az, hogy munka közben figyelmemet teljesen a magyar szókincsekre összpontosítom. Egyáltalán nem foglalkozom azzal az időrabló és megválaszolhatatlan kérdéssel, hogy melyik idegen szót tartsuk meg, melyiket nem. Ezt majd a használó, vagyis maga a szakma dönti el.

A *Lélektani szakfordító* a fordítási lehetőségek gyűjteménye, vagyis kínálati szójegyzék. Nem egy, hanem számos magyar megfelelője van a legtöbb címszónak. Ezek közül egyet vagy többet a használat szakszóvá avathat, esetleg valamelyik szakmai közeg jóváhagyhat.

Szeretnék még három tételt megfogalmazni, melyeket figyelembe kell venni, amikor vissza akarjuk magyarítani a lélekgyógyászati, a lélektani szaknyelvet. Azért mondom, hogy visszamagyarítani és nem magyarítani, mert kezdetben a lélektani szaknyelv is magyarabb volt, mint most. Az orvosi és más szaknyelvekhez hasonlóan, a lélektan nyelvvezete is

az angol nyomására mindjobban ellatinosodik, vagyis viszszalatinosodik.

A TISZTA MAGYAR NYELV MINT SEGÍTŐTÁRS

Első tétel az, hogy a tiszta magyar nyelv minden gyógyász segítőtársa. A sikeres lelki kezelés alapja a kezelt személy és a gyógyász között kialakított különleges kapcsolat. Bár e kapcsolat szigorúan megszabott keretek között mozog, mégis eléggé szoros és mély ahhoz, hogy átvészelve a kezelési viharait.

E tanulmány címevel: *Gyógyítsunk magyarul!* arra akartam utalni, hogy óriási győgyerő rejlik a tiszta magyar nyelvben. Munkánk és a beteg sínyli meg, ha nem használjuk. Közelebb hozzá a gyógyászt a kezelendő emberhez, bizalmat, meghitt hangulatot, az együvé tartozás érzését kelti, csillapítja a féltelmeket, és oldja a szorongást mindkettőjükben.

Egy fiatal lélekgyógyász munkatársam így ír erről: „*S ahogyan elkezdtem tiszta magyar nyelven gondolkodni és beszélni, ... munkámban közelebb kerültem az emberekhez. E nyelven és képekben gondolkodva, tisztábban látom gondolataikat. ... Eljut lelkiükhöz, amit mondok, megérinti őket nyelvünk ősi ereje. Nem rejtőzünk a lélektudomány idegen, üresen kongó nyelvezete mögé, ...*”

Nagy előrelépést jelentene a szabatos, tiszta magyar nyelv használata a magyar lélektani kutatásban és az oktatásban. Jelenleg az egyetemi hallgatók amerikai tankönyvek alig érthető latin-magyar fordításaiból tanulnak. Ezek anyaga teljesen más életkörülményekből, egy másik világból származik; amerikai embereken végzett vizsgálatokon, vagy az ő gyógykezelésük folyamán szerzett tapasztalatokon nyugszik.

MAGYARÍTSUK EGY IDŐBEN A KÖZNYELVET ÉS A SZAKNYELVEKET

Második tétel az, hogy egyszerre kell elinduljon a köznyelv és a szaknyelvek magyarítása. Ha jó eredményre törekszünk, akkor nem szabad elválasztani a két folyamatot. Azért létesítettük 1994-ben Debrecenben a Lélektani Szaknyelv Megújításáért Közhasznú Alapítványt, hogy támogassa nemcsak a lélektani szaknyelv, hanem más szaknyelvek és köznyelvünk magyarítását is.

Vegyük a következő mondatot: *A pszichoterapeuta hezitáció nélkül konfrontálta a páciensét a stresszes familiáris szituációval.*

Ha csak a szaknyelvet magyarítjuk, és a köznyelvet nem, vagy fordítva, akkor melyik szót fordítsuk le tisztességes magyar nyelvre és melyiket ne? És mi haszna annak, ha e mondatnak csak az egyik vagy a másik részét mondjuk magyarul?

Hogy ecseteljem a nehézséget, íme két változat.

Egyik: *A pszichoterapeuta nem tétovázott, hanem szembe-sítette a páciensét stresszes családi helyzetével.*

A másik: *A lélekgyógyász hezitáció nélkül konfrontálta a beteget a feszült familiáris szituációval.*

Az elsőt igyekeztem a mindennapi, köznyelvi szavakat magyarra lefordítani és az úgynevezett „szakszavakat” meghagyni. A második mondatban lefordítottam a szakkifejezéseket, és meghagytam a köznyelvi szavakat. Szerintem mindkét mondat igen zavaró. Ezzel szemben ha az egész mondatot tisztán magyarul mondanánk, az körülbelül így hangzana:

Nem sokat tétovázott a lélekgyógyász, és azon nyomban szembesítette a beteget ránehezülő családi helyzetével.

A *Szent és sérthetetlen* című tanulmányomban felsoroltam a tiszta magyar nyelv fő jellegzetességeit, kapcsolatteremtő, közösségmegtartó erejét, kifejtettem, hogy mai köznyelvünk már aligha tekinthető igaz magyar nyelvnek. A művelt emberek latin-magyarul társalognak, és még tudják, hogy mit beszélnek, mások viszont valami habarék nyelvet, zagyva vagy öszvéryelvet használnak, és gyakran nincsenek teljesen tisztában azzal, amit mondanak.

Egy másik kiadványomban, a *Magyarító könyvecskében* a manapság burjánzó idegen és úgynevezett jövevényszavakra ajánlok lehetséges magyar megfelelőket. A legújabb, negyedik bővített kiadás több mint 4600 címszót tartalmaz. Üzenete ugyanaz, mint a *Lélektani szakfordítóé*: szeretettel és tisztelettel közelítsük meg nyelvünket és más nyelveket is. Tekintsük őket egyedi rendszereknek, és óvjuk meg az egymást bomlasztó keveredéstől.

SZAKNYELVEINK MAGYARÍTÁSA KÖZAKARAT KÉRDÉSE ÉS HATALMI KÉRDÉS

Végül megfogalmaznám harmadik tételmet. A tudományok, a többi között a lélektan és az orvostudomány szaknyelvének magyarítása elsősorban közakarati kérdés, másodsorban az intézményesített hatalom kérdése és csak harmad- és negyedsorban szakmai és nyelvészeti feladat.

Példaként említem egy Angliában nagy sikert aratott, út-törő szakkönyv esetét. Ott tankönyvként használják az egyetemi szintű lélekgyógyászati oktatásban, és nemrégiben még Távol-Keleten, Japánban is megjelent. Címe: *A question of time*. Lefordítottam mindenki számára érthető, szintiszta magyarra. Címe: *Az idő kérdése. A rövid lélekelemző kezelés lényege*. A munka könnyű és élvezetes volt. Csak be akartam bizonyítani, hogy közérthetően is lehet írni a lélekgyógyászaíróról, de előre tudtam, hogy hazánkban a szakma mélyen elhallgatja majd e könyvet. Így is történt.

Kazinczy (1759-1831) idejében megvolt a közakarati. Egy akkori latin-magyar-német szótár végén találtam egy körülbelül 6000 nevet tartalmazó, 62 oldalas felsorolást, a kiadást segítő Magyar Hazafiak címmel.

Mindenféle intézmény, minden korú és rangú ember az ország minden részéből, szegény és gazdag, munkájával és anyagilag is támogatta a szótárt. A nemzet védte közös kincsét. Egy magyar főnemes, Széchenyi István hozzáadta tekintélyét és pénze hatalmát.

A nyelv, vagyis a nyelvhasználat állandóan változik, nem lehet leállítani, de ha ma a közakarati, valamint az intézményesített tudomány és a pénz hatalma újra a magyar nyelv mellé állana, könnyűszerrel jó irányba terelhetnénk változásának folyamát.

(A fenti cikk a *Betű- és szóvetés a magyar orvosi irodalomban* című értekezleten elhangzott hozzászólásom bővített változata. A 2001. december 7-én, a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében tartott egynapos tanácskozásnak dr. Bősze Péter, egyetemi tanár volt a tudományos szervezője.)